

ANNA KORZENIOWSKA

Rozwój pożyczek społecznościowych w Polsce

Social loans development in Poland

Słowa kluczowe: pożyczki społecznościowe, bankowość detaliczna, inwestycje alternatywne

Key words: social lendings, retail banking, alternative investments

Wstęp

Od kilku lat na rynku mikrofinansów obok produktów bankowych funkcjonują produkty pożyczkowe oferowane przez podmioty niebankowe lub osoby prywatne. Powstaje zatem pytanie o powody ich tworzenia i zainteresowania nimi pożyczkodawców. Czy produkty te są alternatywą dla osób, które nie mogą skorzystać z oferty banków ze względu na zbyt niską zdolność kredytową, czy raczej zapoczątkowany został rozwój nowego obszaru na rynku finansowym w myśl słów Richarda Kovacevicha „Banking is necessary, banks are not” (Bankowość jest niezbędna, banki – nie). Celem niniejszej pracy jest analiza zmian produktów finansowych, jakimi są pożyczki społecznościowe dostępne na polskim rynku.

1. Rodzaje pożyczek pozabankowych

Wśród pożyczek pozabankowych można wyróżnić te oferowane przez wyspecjalizowane instytucje niebankowe, tzw. *shadow banking*, oraz pożyczki finansowane przez osoby prywatne. Instytucje pożyczkowe mogą być powiązane kapitałowo lub organizacyjnie z bankami lub innymi instytucjami finansowymi. Ich działalność

nie podlega jednak nadzorowi, co zdaniem Komisji Europejskiej stanowi istotny problem¹. W przypadku prywatnych pożyczek pozabankowych możemy wyróżnić²:

- a) model rodzinny – pożyczki udzielane osobom znanym, wierzycielom np. wśród rodziny lub znajomych,
- b) model rynkowy – pożyczki określane nazwą *social lending* (pożyczki społecznościowe), zwane także: *person-to-person lending (P2P lending)*, *peer-to-peer lending*, *peer-to-peer investing*, które są udzielane, z reguły w systemie aukcyjnym, za pośrednictwem portali internetowych (przez społeczność internetową). Tu również mamy dwa modele:

- a) pożyczki udzielane zgodnie ze wzorcem jeden wierzyciel–jeden pożyczkobiorca,
- b) systemy, w których dany wierzyciel oferowaną przez siebie kwotę przekazuje kilku różnym pożyczkobiorcom, co ma zmniejszać ryzyko poniesienia przez niego strat. W tym systemie także pożyczkobiorca w momencie zawarcia transakcji staje się równocześnie dłużnikiem kilku osób.

Instytucje parabankowe często swoją ofertę kierują przede wszystkim do osób, które mają problemy z zaciągnięciem ich w bankach ze względu na zbyt niską zdolność kredytową lub złą historię kredytową. Z kolei pożyczki społecznościowe mogą być kierowane również do osób, których wiarygodność kredytowa jest na tyle wysoka, że nie miałyby problemów z zadłużaniem się w bankach, ale z różnych powodów tego nie robią.

Oprócz pożyczek prywatnych na portalach internetowych istnieje możliwość pozyskania finansowania bezzwrotnego w ramach dotacji określanych mianem *peer-to-peer charities*. W przypadku działalności gospodarczej lub artystycznej takie finansowanie może pochodzić od osób fizycznych oraz instytucji i jest wtedy nazywane finansowaniem społecznościowym (*crowd funding* lub *crowd financing*).

2. Przyczyny powstania pożyczek społecznościowych

Pierwsze portale internetowe zajmujące się pośrednictwem pożyczkowym zostały uruchomione w 2005 r. Bardzo szybko zyskały popularność wśród użytkowników. Zainteresowanie nimi wynikało z dwóch powodów. Po pierwsze, malejące zaufanie do instytucji finansowych oraz wysokie marże powodowały poszukiwanie alternatywnych źródeł finansowania i inwestowania. Zarówno pożyczkobiorcy, jak i pożyczkodawcy poszukiwali rozwiązań alternatywnych dla produktów bankowych. Po drugie, pierwsi użytkownicy portali uzyskali wyniki znacznie przekraczające marże uzyskiwane

¹ KE zajęła się problemem tzw. *shadow banking*; nie wyklucza regulacji, „Biznes Gazeta Prawna” 19.03.2012, http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/603915,ke_zajela_sie_problemem_tzw_shadow_banking_nie_wyklucza_regulacji.html (10.06.2012).

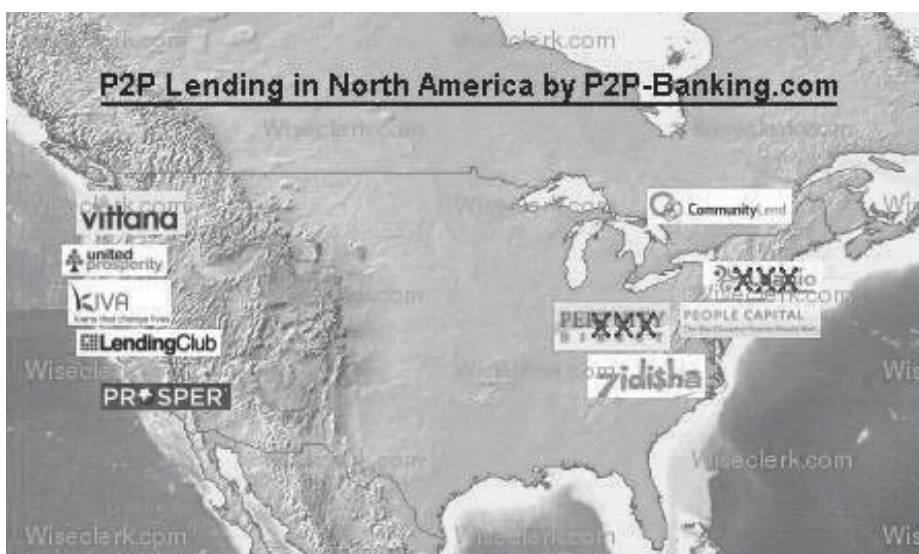
² Por. E. Serrelis, N. Aleksandris, *A New Paradigm for Secure Social Lending*, [w:] A.B. Sideridis, Ch.Z. Patrikakis (Eds), e-Democracy 2009, LNICST 26, pp. 373–385, 2010.

w przypadku lokowania środków w instytucjach finansowych, co w krótkim czasie wywołało wzrost zainteresowania tą formą lokowania wśród kolejnych osób.

W roku 2007, wraz z rozpoczęciem kryzysu finansowego, wzrosły wymogi banków względem poziomu zdolności kredytowej potencjalnych kredytobiorców. Równocześnie pogorszenie się sytuacji finansowej wielu dotychczasowych kredytobiorców wpłynęło na spłacalność zaciągniętych przez nich zobowiązań. Dłużnicy i osoby w trudnej sytuacji finansowej rozpoczęły poszukiwanie dodatkowych źródeł finansowania. Skłonni byli ponieść większe koszty długu, pod warunkiem zaakceptowania przez kredytodawcę podwyższonego ryzyka. Portale internetowe nie mają możliwości zweryfikowania zdolności kredytowej osób ubiegających się o pożyczkę, stąd w niektórych przypadkach dają swoistą możliwość uniknięcia egzekucji komorniczej, pośrednicząc w udzieleniu pożyczki osobie niewypłacalnej.

3. Rozwój pożyczek społecznościowych na świecie

Pierwszym serwisem pośredniczącym w zaciąganiu pożyczek społecznościowych był uruchomiony w marcu 2005 r. w Wielkiej Brytanii ZOPA. W krótkim czasie portal ten zyskał licznych naśladowców zarówno w Europie, jak i w Ameryce Północnej, w szczególności w USA. Jednak nie wszystkie podmioty zdołały utrzymać się na rynku. Na poniższych mapach obrazujących rozmieszczenie portali pożyczkowych w Europie i Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej znakami X oznaczono portale, które upadły lub wycofały się z rynku.

Rysunek 1. Lokalizacja portali pożyczkowych w Ameryce Północnej

Źródło: <http://www.wiseclerk.com/group-news/countries/us-p2p-lending-sites-in-north-america/> (10.06.2012).

Rysunek 2. Lokalizacja portali pożyczkowych w Europie

Źródło: <http://www.wiseclerk.com/group-news/countries/germany-p2p-lending-sites-in-europe/> (10.06.2012).

Poszczególne kraje różnią się pod względem zainteresowania użytkowników ofertą pożyczek społecznościowych, co odzwierciedla liczba i rodzaje portali. Na przykład w Kanadzie funkcjonuje tylko jeden portal pośredniczący w tego rodzaju transakcjach – Community Lend, podczas gdy w USA takich portali jest kilka, a ponadto część z nich wyraźnie określa w swojej strategii działania skupianie się na określonych grupach klientów, np. People Capital specjalizuje się w pożyczkach na sfinansowanie studiów.

4. Rozwój pożyczek społecznościowych w Polsce

W Polsce pierwszy serwis pożyczkowy rozpoczął działalność w 2007 r. Nazywa się Kokos.pl, a jego właścicielem jest firma Blue Media SA, zajmująca się m.in. rozliczaniem doładowań telefonów komórkowych i płatności *on-line*.

Konkurentami Kokos.pl początkowo były portale Finansowo.pl (własność Kreatiw sp. z o.o., wydawcy internetowego będącego właścicielem kilku serwisów internetowych), oraz Monetto.pl (większościowym właścicielem była firma Pretender sp. z o.o.), które zakończyło działalność na początku 2010 r.³ Los Monetto.pl podzielił krótko działający na rynku NaChwilke.pl.

W 2010 r. na rynku pojawił się portal Sekrata.pl (Sekrata sp. z o. o. z siedzibą w Piotrkowie Trybunalskim), a na początku 2011 r. kolejny – Pożycz.pl (własność Future Net sp. z o.o. z Poznania), który na swoją działalność uzyskał dofinansowanie ze środków Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 8.1 „Wspieranie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej”⁴.

Finansowo.pl, według danych publikowanych przez stronę Zestaw Narzędzi Pożyczkodawcy, w czerwcu 2012 r. miało ok. 5,6 tys. użytkowników. Suma udzielonych pożyczek wynosiła ponad 50 mln zł, a wartość spłat opóźnionych – 3,9 mln zł. Średnia spłacalność pożyczek zaciągniętych za pośrednictwem serwisu wynosiła 92,04%⁵. Od początku istnienia serwisu spłacalność wzrosła o 2 pkt proc.

Sekrata.pl podaje, że liczba użytkowników portalu w czerwcu 2012 r. wynosiła 3 280. Suma udzielonych pożyczek była równa 31 mln zł, a wartość trwających aukcji na 10 czerwca 2012 r. – 78 tys zł⁶. Niestety portal nie publikuje informacji o spłacalności udzielanych za jego pośrednictwem pożyczek.

Na dzień 14 czerwca 2012 r. statystyki największego i najdłużej działającego serwisu Kokos.pl przedstawiały się jak w tabeli 1.

Tabela 1. Dane statystyczne charakteryzujące działalność serwisu Kokos.pl na dzień 14.06.2012 r.

Wyszczególnienie	Wartość charakterystyki
Liczba kont w Kokos.pl	192 034
Wartość pożyczek oczekujących	283 850 zł
Wartość pożyczek zrealizowanych	69 697 800 zł
Liczba zakończonych aukcji	68 930
Średnie oprocentowanie	19,16%

Źródło: <https://kokos.pl/statystyki.php> (14.06.2012).

³ M. Samcik, *Serwis Monetto.pl zniknie z sieci. Co dalej z e-pożyczkami?*, artykuł opublikowany 21.01.2010 r. na stronie: http://gospodarka.gazeta.pl/pieniadze/1,35895,7478780,Serwis_Monetto_pl_zniknie_z_sieci_Co_dalej_z_e_pozyczkami_.html (18.10.2011).

⁴ <https://pozycz.pl/index.php?command=zone&action=1&section=5&sid=8be3rdmh4a021252vpn76o8t5> (18.10.2011).

⁵ <http://znpd.pl/statystyki-finansowo> (10.06.2012).

⁶ <https://www.sekrata.pl/index.html> (14.06.2012).

Zgodnie z art. 359 §2¹ Kodeksu cywilnego⁷ maksymalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej nie może przekroczyć czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego NBP. Porównując tę wartość ze średnim oprocentowaniem, jakie osiągnęły pożyczki w serwisie Kokos.pl, należy zauważyć, że nie osiągnęło ono maksimum, co więcej, analizując średnie oprocentowanie w podziale na grupy pożyczkobiorców, można zauważyć, iż spada ono wraz ze wzrostem zaufania wyrażonym ratingiem (rysunek 3).

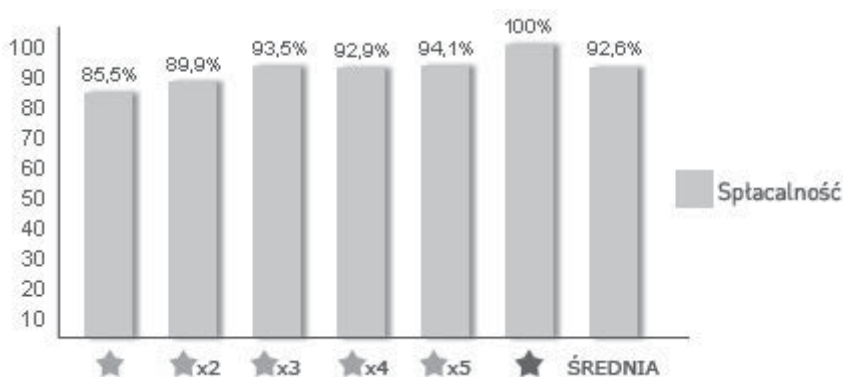
Tabela 2. Średnie oprocentowanie w zależności od ratingu na portalu Kokos.pl

Wysokość ratingu (liczba gwiazdek)	Średnie oprocentowanie (pożyczkobiorca ma negatywną historię w bazach informacji gospodarczej – jest oznaczony czerwoną gwiazdką)	Średnie oprocentowanie (pożyczkobiorca nie występuje w bazach dłużników)
1	20,11	19,97
2	19,22	19,60
3	18,81	17,22
4	18,30	16,47
5	17,41	14,95

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://kokos.pl/statystyki.php> (14.06.2012).

Żaden z serwisów pośredniczących w transakcjach pożyczkowych nie weryfikuje zdolności kredytowej pożyczkobiorców. Kokos.pl rating pożyczkobiorcy uzależnia, podobnie jak inne serwisy, od kilku czynników. Pierwszym z nich jest obecność negatywnych informacji o pożyczkobiorcy w BIK lub innych bazach informacji gospodarczej, np. BIG InfoMonitor. Osoby mające taką negatywną historię zadłużenia są w serwisie oznaczane w odpowiedni sposób. W Kokos.pl jest to czerwona gwiazdka. Pozostałe czynniki podlegające ocenie to weryfikacja prawidłowości wskazanego rachunku bankowego, adresu zamieszkania, numeru dowodu osobistego oraz miejsca pracy. Pozytywnie zweryfikowany klient uzyskuje jedną zieloną gwiazdkę. Kolejne są przyznawane w zależności od stażu pożyczkobiorcy w serwisie, jego aktywności pożyczkowej i spłacalności. Średnia spłacalność pożyczek w serwisie Kokos.pl wynosi 92,6%, ale w przypadku klientów z krótką historią zadłużenia w serwisie lub takich, którzy mają negatywną historię zapisaną w bazach informacji gospodarczej (InfoMonitor, KRD lub ERIF), jest to jedynie 85,5% (rysunek 4). Stuprocentową spłacalnością odznaczają się klienci oznaczani gwiazdką w kolorze niebieskim, czyli tacy, którzy swoją historią pożyczkową i stażem utrzymywania aktywnego konta w serwisie udowodnili, że są wyjątkowo solidnymi dłużnikami.

⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 1964 r., nr 16, poz. 93.

Rysunek 4. Spłatalność w zależności od ratingu

Źródło: <https://kokos.pl/> (21.10.2011).

Rating obok informacji dla pożyczkodawcy o poziomie podejmowanego ryzyka stanowi równocześnie element bezpieczeństwa inwestorów, ponieważ maksymalne kwoty pożyczek są od niego uzależnione. Im niższy rating (mniej gwiazdek), tym mniejsza maksymalna kwota, jaką można pozyskać w ramach pojedynczej aukcji. Portale nie ograniczają jednak liczby aukcji, które może wystawić pojedynczy pożyczkobiorca.

5. Alternatywne formy inwestowania na portalach pożyczkowych

Większość serwisów, w tym największy Kokos.pl, oferuje inwestorom standardowe rozwiązania w zakresie pożyczania środków pieniężnych w ramach pożyczek społecznościowych. Jednak od maja 2010 r. na polskim rynku działa Zakra.pl – portal oferujący dostęp do tych instrumentów finansowych na nieco odmiennych zasadach niż dotychczasowe serwisy.

Standardowe rozwiązania stosowane na portalach pożyczkowych polegają na tym, że po pełnym aktywowaniu swojego konta pożyczkobiorca wystawia aukcję, wskazując proponowane warunki pożyczki lub odpowiada na ofertę pożyczkową przedstawioną w serwisie przez inwestora. Każdy z inwestorów umieszcza w serwisie dane dotyczące maksymalnej kwoty, jaką jest skłonny zainwestować w pojedynczą pożyczkę, wysokość oczekiwanego wynagrodzenia i czas, na jaki umowa ma być zawarta.

Jeżeli aukcja zainicjowana przez pożyczkobiorcę spełnia wymogi oferty inwestora, jest on informowany o jej rozpoczęciu. Inwestor po zaakceptowaniu warunków pożyczki przelewa określoną przez siebie kwotę na konto rozliczeniowe serwisu, a po zakończeniu aukcji środki trafiają do pożyczkobiorcy.

W drugim przypadku inwestor otrzymuje propozycję od pożyczkobiorcy zgodną z opublikowaną przez siebie ofertą pożyczkową. Może taką propozycję przyjąć

lub odrzucić. W pierwszym przypadku transakcja jest finalizowana. Kwota udziału pojedynczego inwestora w danej pożyczce ze względów bezpieczeństwa jest przy tym ograniczona.

Zakra.pl obok rozwiązań standardowych proponuje inwestorom także pakiety inwestycyjne. Mogą oni za określoną kwotę wykupić pakiet, który ma z góry ustalony czas inwestycji i oprocentowanie. Wystawcą pakietu potwierdzonego skrytem dłużnym jest z reguły Zakra Corp sp. z o.o. Im większa kwota inwestycji, tym oferowane oprocentowanie jest wyższe. Inwestorzy mogą też konsolidować swoje pakiety. Takie rozwiązanie zwalnia ich z konieczności dokładnej analizy poszczególnych pożyczkobiorców. Zwiększa się też bezpieczeństwo inwestycji. Należy jednak pamiętać, że tego rodzaju inwestycje jako produkty niebankowe nie korzystają z ochrony Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, natomiast po przekroczeniu określonej kwoty podlegają opodatkowaniu podatkiem od czynności cywilnoprawnych. Ponadto odsetki od tych inwestycji, jako od pożyczek dla podmiotów prawnych, są objęte podatkiem dochodowym od inwestycji kapitałowych.

Pomimo ograniczeń i obowiązków podatkowych są osoby zainteresowane tą formą inwestowania. Według danych ZakraInvest na 12 czerwca 2012 r. średnia wartość inwestycji wynosiła 4 364 zł, a wygenerowany zysk inwestorów 84 217,79 zł, przy kwocie środków wypłaconych wynoszącej 1 239 250 zł⁸.

Innym przykładem rozwiązania niestandardowego jest oferowanie pożyczek na zakup lub refinansowanie zakupu pojazdu. Za pośrednictwem Zakra.pl możemy uzyskać pożyczkę w wysokości do 80% wartości rynkowej pojazdu. Po zebraniu za pośrednictwem serwisu całej kwoty pożyczki kupujący dostarcza Zakra.pl dane pojazdu, a serwis na ich podstawie wystawia odpowiednie dokumenty. W przypadku zakupu pojazdu dokumenty te pozwalają na jego zarejestrowanie. Niezależnie od tego, czy pożyczka ma służyć zakupowi czy refinansowaniu zakupu, sporządzana jest umowa przewłaszczenia pojazdu na zabezpieczenie. Jej konsekwencją jest wpisanie Zakra Corp Sp. z o.o. jako współwłaściciela w dowodzie rejestracyjnym i karcie pojazdu.

Zakra.pl oferuje jeszcze dwa produkty pożyczkowe. Stały klientom udostępnia kartę kredytową z limitem od 500 zł, a klientom ZakraInvest pożyczkę inwestorską do wysokości środków zainwestowanych w serwisie.

Kolejnym rozwiązaniem proponowanym przez portale pożyczek społecznościowych jest organizacja rynku wtórnego. W tym celu inwestorom udostępnia się możliwość wystawienia na aukcję już zawartej umowy pożyczki.

Zakończenie

Pożyczki społecznościowe to stosunkowo nowe instrumenty finansowe na polskim rynku. Z punktu widzenia osób mających nadwyżki finansowe można je traktować

⁸ <https://www.zakrainvest.pl/> (27.06.2012).

jako dochodową, ale dość ryzykowną formę inwestowania. Dla pożyczkobiorców są alternatywą dla pożyczek bankowych lub oferowanych przez instytucje parabankowe. Jest to rynek rozwijający się zarówno pod względem wartości, jak też rodzajów oferowanych rozwiązań inwestycyjnych.

Jednak analizując statystyki portali wskazujące kwoty zawartych transakcji i liczbę aktywnych użytkowników, należy stwierdzić, że większość transakcji dotyczy niewielkich kwot pożyczanych na okres około 12 miesięcy. W wielu przypadkach są to pożyczki na kwoty nieprzekraczające 3 tys. zł. Celem tych pożyczek jest zaspokajanie bieżących potrzeb pożyczkobiorców, takich jak leczenie, rehabilitacja, naprawa samochodu, zakup opału na zimę itd. Służą także spłacie już istniejących zobowiązań. Okazuje się, że pożyczki społecznościowe zagospodarowują niszę, która jest poza zainteresowaniem banków ze względu na relację ryzyka i nakładu pracy przeznaczonego na pojedynczą pożyczkę w stosunku do potencjalnego zysku.

Jeśli chodzi o depozyty, inwestycje w pożyczki społecznościowe są realizowane na kwoty ok. 500 zł. W bankach minimalna kwota depozytu terminowego to 1 tys. zł, a realne oprocentowanie oscyluje obecnie w granicach 0%, a nawet jest ujemne. Dlatego również w tym aspekcie działalności bankowej pożyczki społecznościowe należy traktować jako alternatywę dla sytuacji niszowych.

Problemem dla potencjalnych inwestorów jest jednak ryzyko, jakim są obciążone pożyczki społecznościowe. Niska zdolność kredytowa pożyczkobiorców, brak możliwości jej pełnego zweryfikowania oraz ryzyko związane z celami, na które się zapożyczają, wpływa na rentowność inwestycji. Innym aspektem są próby wyłudzeń, których dokonują osoby wcześniej solidnie spłacające zaciągnięte zobowiązania tak, aby zbudować sobie pozytywną historię kredytową na portalu pozwalającą zawierać umowy pożyczkowe na znaczące kwoty.

Powyższa analiza wskazuje, że pożyczki społecznościowe zyskują na popularności. Wynika to m.in. ze wzrostu świadomości społeczeństwa dotyczącej istnienia takich instrumentów finansowych. Jest to rynek rozwojowy, natomiast nie stanowi istotnej konkurencji dla instytucji kredytowych czy SKOK-ów – ani w zakresie działalności depozytowej, ani też kredytowej, ponieważ pożyczki społecznościowe stanowią uzupełnienie oferty banków w stosunku do wąskiej grupy klientów niszowych.

Bibliografia

1. <http://znpd.pl/statystyki-finansowo> (10.06.2012).
2. <https://pozycz.pl/index.php?command=zone&action=1&section=5&sid=8be3rdmhf4ao2t252vvn76o8t5> (18.10.2011).
3. <https://www.sekrata.pl/index.html> (14.06.2012).
4. <https://www.zakrainvest.pl/> (27.06.2012).
5. *KE zajęła się problemem tzw. shadow banking; nie wyklucza regulacji*, „Biznes Gazeta Prawna” 19.03.2012, http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/603915,ke_zajela_sie_problemem_tzw_shadow_banking_nie_wyklucza_regulacji.html (10.06.2012).

6. Samcik M., *Serwis Monetto.pl zniknie z sieci. Co dalej z e-pożyczkami?*, artykuł opublikowany 21.01.2010 r. na stronie: http://gospodarka.gazeta.pl/pieniadze/1,35895,7478780,Serwis_Monetto_pl_zniknie_z_sieci__Co_dalej_z_e_pozyczkami_.html (18.10.2011).
7. Serrelis E., Aleksandris N., *A New Paradigm for Secure Social Lending*, [w:] A.B. Sideridis, Ch.Z. Patrikakis (Eds), *e-Democracy 2009*, LNICST 26, pp. 373–385, 2010.
8. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny, Dz. U. z 1964 r., nr 16, poz. 93.

Social loans development in Poland

Social loans are relatively new financial instruments on the Polish market. From the point of view of persons holding free financial means it is possible to treat them as profitable, but quite risky a form of investing. For borrowers they are an alternative to bank loans or those offered by non-bank institutions. It is a developing market both in terms of the value and types of offered investment products.

The analysis discussed in the article shows that community loans are becoming more and more popular. It results among others from the increase in the awareness of the society of the existence of such financial instruments. It is a development market, however, it constitutes the essential competition neither for credit institutions for SKOK cooperatives, neither in deposit activity nor in credit activity, since community loans constitute supplementation for the banks' offer for a narrow group of niche customers.